

Revelsta

Schaktövervakning i Altuna

Arkeologisk utredning

Altuna 43:1, Altuna 46:1, Altuna 52:1, Altuna 264
Revelsta 1:1
Altuna socken
Enköpings kommun
Uppland

Christian Gatti

Revelsta

Schaktövervakning i Altuna

Arkeologisk utredning och förundersökning

Altuna 43:1 Altuna 46:1, Altuna 52:1, Altuna 264
Revelsta 1:1
Altuna socken
Enköpings kommun
Uppland

Christian Gatti

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 57 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2014

Omslagsfoto: Mangårdsbyggnaden i Revelsta, uppförd under 1700-tal. Foto: Christian Gatti.

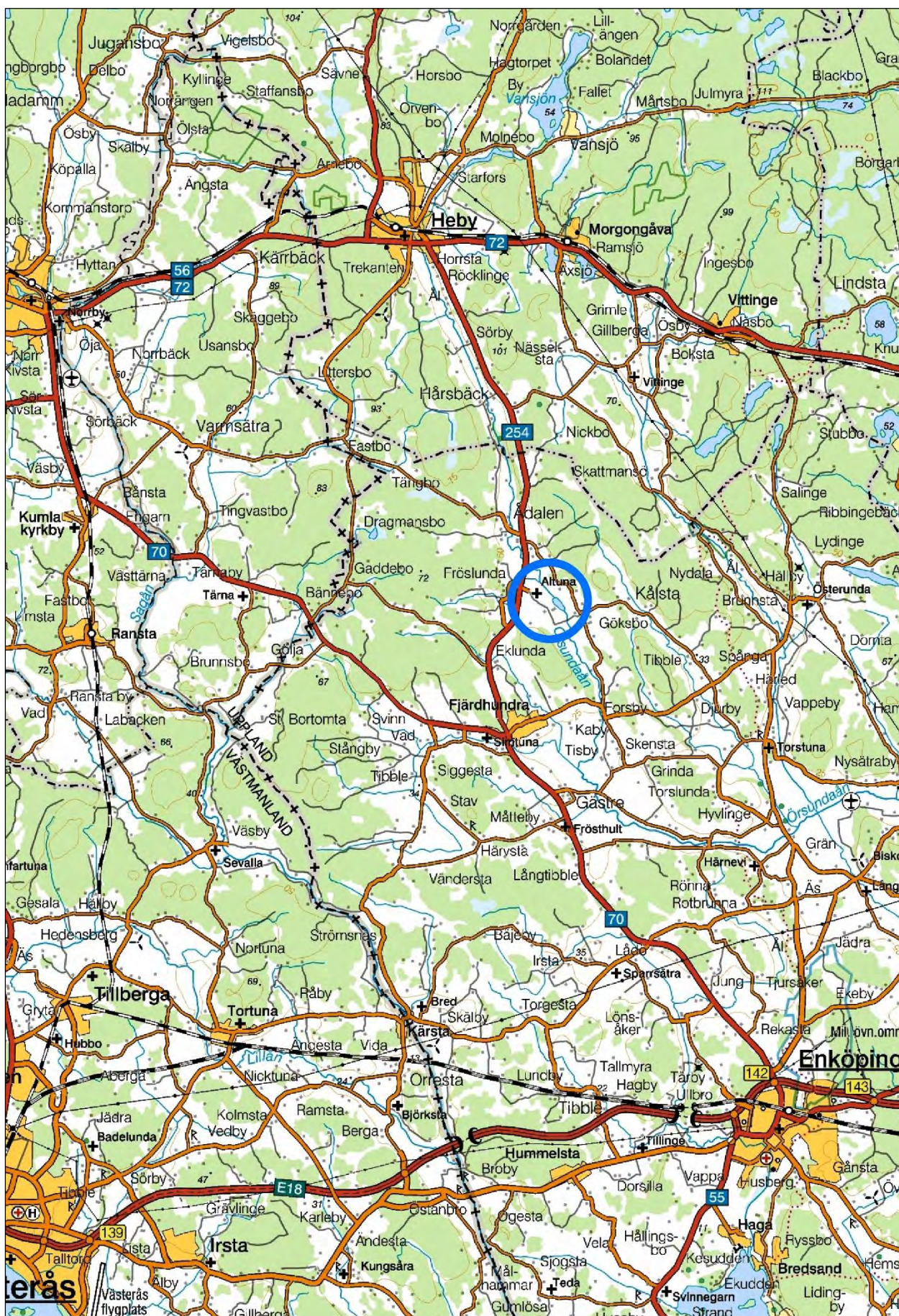
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-381-1

Tryck: Just Nu, Västerås 2014.

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	5
Bakgrund	5
Målsättning och metod	5
Topografi och fornlämningsmiljö	6
Undersökningsresultat.....	7
Tolkning och utvärdering	10
Referenser.....	11
Kart- och arkivmaterial	11
Litteratur.....	11
Tekniska och administrativa uppgifter	11
BILAGOR	12
Bilaga 1. Schakttabell.....	12
Bilaga 2. Fyndtabell.....	12

Figur 1. Undersökningsplatsens läge, markerat med en blå ring. Utdrag ur digitala översiktskartan. Skala 1:200 000.

Sammanfattning

Mellan 12–15 augusti 2014 utförde Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) en arkeologisk utredning i form av en schaktövervakning i anslutning till flera kända fornlämningar inom fastigheten Revelsta 1:1. I ett av schakten påträffades efterreformatorisk keramik. I övrigt påträffades inga lämningar av antikvariskt intresse.

Inledning

Bakgrund

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) fick i uppdrag av Länsstyrelsen i Uppsala län med stöd av 2 kap. § kulturmiljölagen (1988:950) att utföra en arkeologisk utredning inom fastigheten Revelsta 1:1. Beslutet med ärendenummer 431-122-14 är daterat 2014-06-11.

Undersökningen föranleddes av planerade arbeten som berör el, bredband, avlopp, vatten och markinfiltration inom en oregistrerad medeltida gårdstomt och i anslutning till kända fornlämningar. Markägaren planerar att schakta ett cirka 400 m² stort område.

Målsättning och metod

Syftet med den arkeologiska utredningen var att ta reda på om fornlämningar berördes av planerade arbetsföretag samt att skapa underlag för bedömning av platsens arkeologiska potential.

Utredningen genomfördes med hjälp av grävmaskin med en monterad kabelskopa som är 0,5 meter bred. Schaktövervakningen innebar att följa maskin medan schakten grävdes samt att dokumentera eventuella nya lämningar. Schakten grävdes ned 0,7–0,8 meter. Ett av schakten (D) både breddades och grävdes djupare.

Dokumentationen består av digital inmätning med GPS, digital fotografering samt textbeskrivningar.

Avvikelse

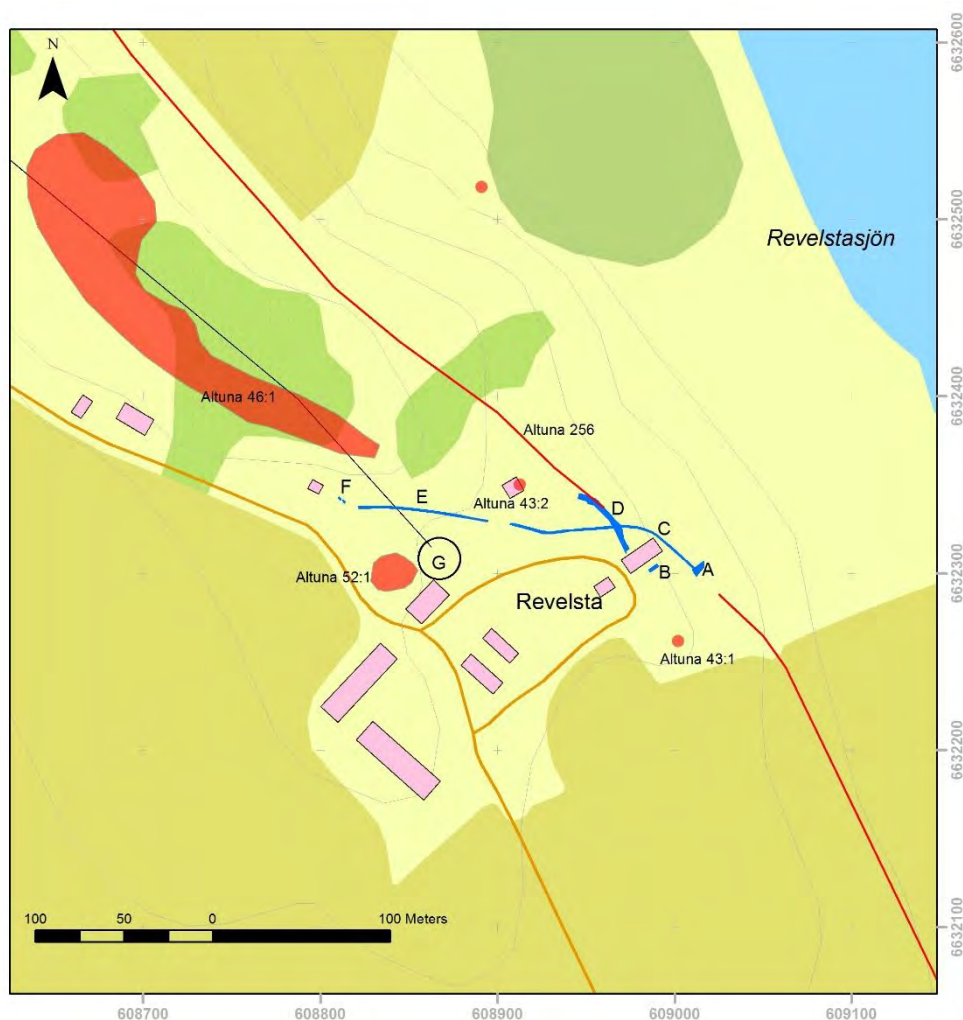
Ett mindre schakt mellan ett par elstolpar och en ekonomibygnad sydost om Altuna 52:1 (området är markerat som G i figur 2) skulle grävas enligt förfrågningsunderlaget, men så blev inte fallet på grund av följande anledningar 1. Markägaren berättade att ekonomibygnaden var i dåligt skick och kunde rasa. 2. Luftledningarna riskerade att komma i kontakt med grävmaskin. Efter att ha begärt kabelutsättning och i samrådande med markägare bestämdes att inte gräva schaktet. Avsaknaden av lämningar från schakt E stärkte beslutet. Det kommande elarbetet kunde göras genom att det gamla kabelschaktet återanvändes. Eventuellt kan länsstyrelsen yttra sig i frågan huruvida övervakning behövs vid kommande schaktning intill luftledningarna samt vid torpet.

Topografi och fornlämningsmiljö

Revelsta ligger cirka 5 kilometer norr om Fjärdhundra i sydvästra delen av Uppsala län. Undersökningsområdet utgörs främst av tomt- och hagmark. Jordarten består huvudsakligen av lera/silt. Inslag av sand och morän förekommer. Altuna 46:1 (gravfält) ligger delvis i SV-sluttning i blockrik moränrygg. Altuna 43:1-2 (källare) ligger i krönet av SÖ-sluttande moränmark samt tomtmark. Altuna 52:1 (övrig kulturhistorisk lämning) ligger i betesmark med inslag av stenblock. Altuna 264 (färdväg) ligger i det aktuella området i delvis trädbeklädd tomtmark.

Revelsta har anor som löper tillbaka till en medeltida sätesgård och nämns i källor från 1300-talet (bl.a. *Ræflistum* 1356, *Refflastom* 1371). De äldsta kända gårdslämningarna härrör troligtvis från 1500-talet och ägdes vid periodens början av Ture Eriksson (Bielke af Åkerö). Han var inblandad i det s.k. Västgötaupproret och hade tidigare blivit dömd till döden för förräderi men frigavs och flyttade då till Revelsta 1530.

Altuna 43:1 är en kvadratisk källare med rester av en mittpelare och spår av fästen för kryssvalv. Altuna 43:2, bevakningsobjekt och utgörs även den av en kvadratisk källare med mittpelare och kryssvalv. Kryssvalven är en byggnadsdetalj som kan tyda på att konstruktionerna är medeltida.

Figur 2. Utsnitt ur fastighetskartan med fornlämningar markerade med röd färg, schakten A-F markerade med blå färg samt området där schaktning uteblev markerat med bokstaven G. Skala 1:3 000.

Altuna 46:1 är ett 225×70 meter stort gravfält bestående av 3 högar, cirka 32 rundastensättningar och 1 rest sten. Högarna är 6–7 meter i diameter och 0,5–0,7 meter höga.

Stensättningarnas diameter varierar mellan 3,5–8 meter och höjden mellan 0,1–0,4 meter. Anläggningarna är övertorvade och några har stenar i ytan och några har kantkedja. Två högar och sex stensättningar har gropar i mitten. I slutningen sydväst om gravfältet finns en terrassliknande platå. Den resta stenen är 0,8 meter hög och kan vara en gränssten.

Altuna 52:1, övrig kulturhistorisk lämning. Utgörs av en fornlämningsliknande bildning, svagt oval, cirka 28×25 meter och 2 meter hög. Troligen nedschaktad i västra kanten, varför ursprunglig längd varit ännu större och formen klart avlång. I ytan finns sandjord och ett fåtal ytliga stenar. Av tradition betecknad som gravhög eller grund till en kastal. Det mest troliga är att det rör sig om en naturbildning.

Altuna 264 är en 850 meter lång och 2,5 meter bred väg. Enligt lokala uppgifter tidigare landsväg benämnd Dalkarlsvägen.

Figur 3. Schaktning i bagmark. Den svaga höjden till vänster i bild är Altuna 52:1, övrig kulturhistorisk lämning. Foto från öster, Christian Gatti.

Undersökningsresultat

Sammanlagt grävdes cirka 188 löpmeter kabelschakt samt 171 m² fördelade på sju schakt. Efterreformatorisk keramik påträffades i botten av schakt C, på cirka 0,8 meters djup. I övrigt hittades inga anläggningar, lager eller fynd av antikvariskt intresse.

Schaktbeskrivningar

Schakt A, där infiltrationsbädden ska ligga, löpte i NO–SV riktning och grävdes ner till orörd marknivå (lera). Vid 0,1 meters djup påträffades, över hela den schaktade ytan, tegel, glas och obrända ben, därefter var det mestadels tomt, förutom vid 0,5 meter, då anträffades kol och obrända ben. Vid 0,8 meter påträffades en bit metall i anslutning till en gammal brunn. Schaktdjup: 1,1 meter.

Schakt B, närmast huvudbyggnaden, löpte i NO–SV riktning. Där anträffades på 0,25 meters djup, ett ca 0,1 meter tjockt lager med sot, kol och omrörda byggnadsmassor (tegel och murbruk) samt en del huggen och sprängd granit. Schaktdjup: 0,8 meter.

Schakt C var cirka 112 meter långt och grävdes i anslutning till schakt A. Schaktet löpte cirka 30 meter mot NV för att sedan vika av mot V. I schaktet påträffades påförda och omrörda lager av jord, sand och grus. Lagren var upp till 0,5 meter tjocka. Vid huset östra gavel fanns på ca 0,2 meters djup en 4 meter lång och 2–3 centimeter tjock kollins. Följande 3 decimetrar utgjordes av silt och lera. I schaktets norra delar var det rikligt med naturligt avsatt sand. I botten av schaktet hittades keramik som vid en första anblick ser ut att härröra från 1600-talet. Schaktdjup: 0,8 meter.

Figur 4. Omrörda massor i schakt C. I sektionen syns tegel och murbruk. Foto från nordost, Christian Gatti.

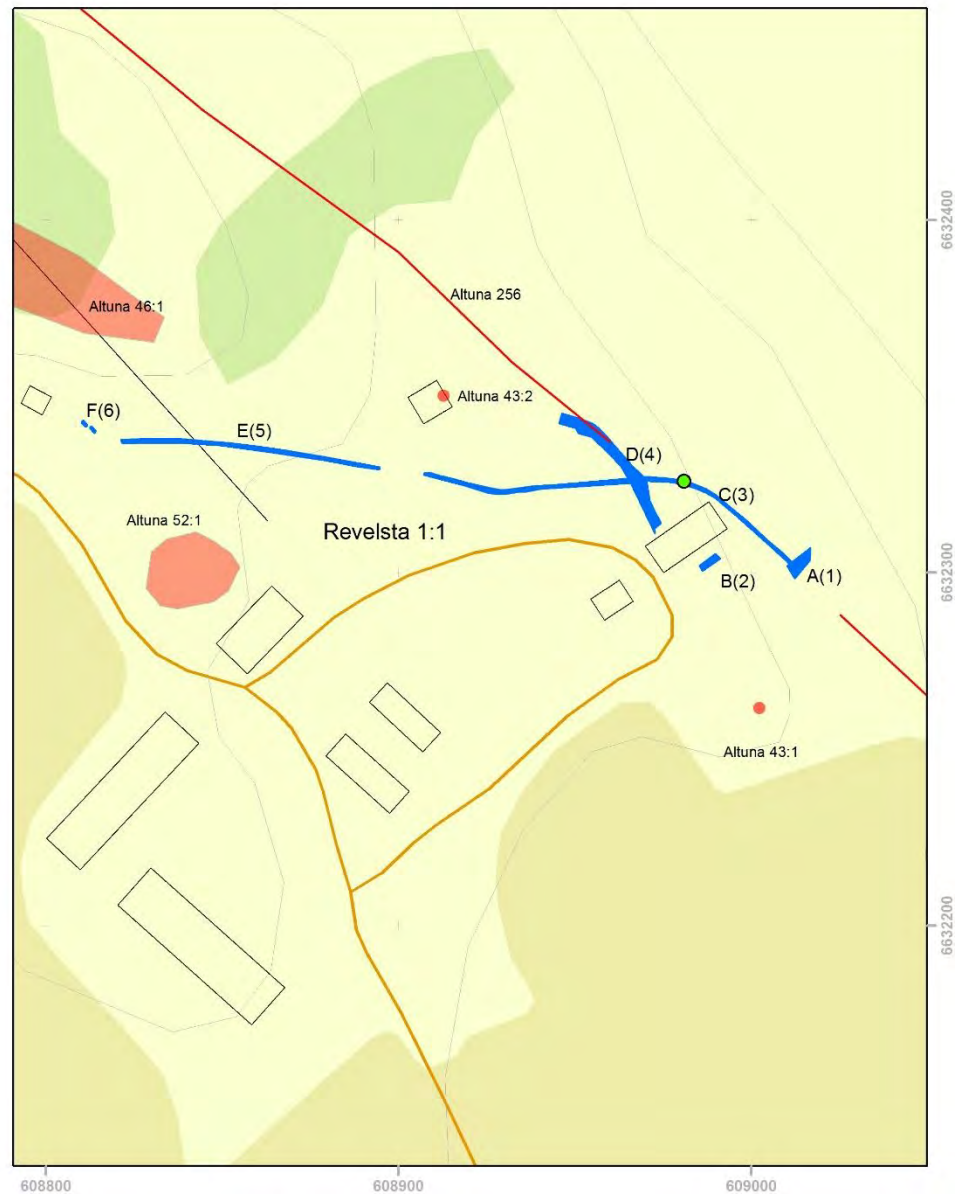
Schakt D löpte i NV–SO riktning, mellan huvudbyggnaden och en pumpstation. Ursprungligen var den 0,5 meter bred och 0,8 meter djup. De översta 0,4 metrarna utgjordes av lerig jord och där påträffades obrända ben och tegel, därefter framkom lera. Schaktet breddades senare till ca 2,4–3 meter och grävdes ner ned till 1,5 meter i syfte att lägga kablar och rör på olika nivåer. En del omrörda massor påträffades närmast huset.

Figur 5 Schakt C och D möts i mitten av fotot. Till höger är mangårdsbyggnaden. Foto från väster, Christian Gatti.

Schakt E, inne i befintlig kohage, löpte i V-Ö riktning. De översta 0,4 metrarna utgjordes av silt och därefter framkom siltig sand. Schaktdjup: 0,8 meter.

I undersökningsområdets nordvästra del finns ett inhägnat torp med tillhörande trädgård som berördes av schaktningsarbetet. Två små schakt, F, grävdes med grävmaskin stående inne i kohagen. Storleken på maskinen omöjliggjorde att arbeta inifrån tomten utan att orsaka omfattande skador. De översta 0,4 meter utgjordes av mull och innehöll recenta fynd i form av glas, porslin, metall och plast. Därefter framkom siltig sand. Schaktdjup: 0,7 meter.

Figur 6. Schaktplan. Den gröna cirkeln i schakt C markerar den ungefärliga platsen för keramikfyndet. Skala 1:1 500.

Tolkning och utvärdering

I enlighet med beslut från länsstyrelsen (dnr 431-122-14) var syftet med den antikvariska schaktningsövervakningen att ta reda på om fornlämningar berördes av planerade arbeten samt skapa ett underlag för bedömning av platsens arkeologiska potential.

Enligt markägaren har det brunnit på platsen vid flera tillfällen, senast på 1950-talet. I samband med detta har det förmodligen schaktats bort stora mängder material och därmed möjligen tagit bort spår efter den medeltida fasen. Brandspåren från schakt B och C hör troligen till den senaste branden. De äldsta spåren kommer från tre keramikskärvor av efterreformatorisk karaktär. Inga nya fornlämningar påträffades och inga spår efter medeltida bebyggelse påträffades vid schaktning inom fastigheten Revelsta 1:1.

Det är uppenbart att delar av tomten har genomgått förändringar under olika perioder sedan sätesgårdens dagar. Bland annat har trädgården runt mangårdsbyggnaden rensats från stenblock och träd har planterats för att det ska ge en parkkänsla, tidstypiskt för perioden kring förra sekelskiftet. Rester efter nedgrävd sprängsten återfinns i den norra delen av trädgården och i den anslutande kohagen finns rikligt med block. I slänten väster om mangårdsbyggnaden fanns en avsats som kan ha utgjort delar av en väg eller en terrass. Här fanns en hel del bygnadsrester, t.ex. en stor hörnsten i granit. Varifrån den har kommit har inte kunnat besvaras.

Figur 7. Schakt B med bygnadsrester, sot och kol. Foto från nordväst, Christian Gatti.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Digitala Fastighetskartan
Digitala Översiktskartan
FMIS <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

Litteratur

Almquist, J E. 1960. Herrgårdarna i Sverige under reformationstiden (1523–1611).
Skrifter utgivna av Rättsgenetiska institutet vid Stockholms högskola. 3. Stockholm.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM projekt nr:</i>	14039
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-122-14, 2014-06-11
<i>Undersökningsperiod:</i>	12–15 augusti 2014
<i>Exploateringsyta:</i>	188 löpmeter (schakt C, E, F) + 171 m ² (schakt A, B, D)
<i>Personal:</i>	Christian Gatti
<i>Belägenhet:</i>	Revelsta 1:1, Altuna socken, Enköpings kommun, Uppsala län, Uppland
<i>Ekonomisk karta:</i>	11H6c NÖ (RT90)
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinater:</i>	X 6632299, Y 609012
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningmetod:</i>	GPS Rover GNSS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Förvaras hos ATA (10 digitalfoton)
<i>Fynd:</i>	Inga fynd tillvaratogs

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Markslag	Längd, m	Djup, m	Area, m ²	Anmärkning	Fynd	Underlag
A (1)	Tomtmark	6×1,8	1,1	10,5	Brunjord 0,2 m övergår i grå lerig silt 0,3 m därefter lera.	-	Lera
B (2)	Tomtmark	8,5×3,2	0,8	24	Brunjord 0,15 m övergår i mellanbrun silt 0,2. Sprängd sten i schaktets norra ände.	-	Lera
C (3)	Tomtmark	112	0,8	-	Brunjord 0,2–0,3 m övergår i siltig lera och omrörda massor bestående av påförda gruslager 0,1 m, och ställvis fylld med byggnadsmaterial 0,3–0,4 m. Sandlager 0,4 m. Efterreformatörisk keramik påträffades.	-	Lera
D (4)	Tomtmark	42×3	1,5	137	Brunjord 0,2–0,3 övergår i siltig lera, förekomst av omrörda massor närmast huset där dräneringsarbete har genomförts. I norra delen av schaktet förekommer sand 0,4–0,5 m.	-	Lera, siltig sand
E (5)	Hagmark	73	0,8	-	Ljusbrun sandig silt 0,4 m som övergår i sand med inslag av lera.	-	Siltig sand
F (6)	Tomtmark	3,6	0,7	-	Består av två små schakt 1,9 resp. 1,7 meter långa. Mull 0,4 m därefter sand 0,3 m.	-	Siltig sand

Bilaga 2. Fyndtabell.

Fyndnr	Sakord	Material	Vikt, gr	Antal. fragm.	Fyndomständighet	Anmärkning
-	Keramik	Keramik	117	3	I schakt C	Glaserad, typisk 1600-talskeramik. I schaktet fanns omrörda massor. Ej tillvaratagen.